Felsefe Dergisi

Journal of Philosophy

ARKHE-LOGOS

ISSN 2459-0746

πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.
"Bütün insanlar, doğaları gereği bilmek isterler."

Sayı 9 *Issue*

Güz/ *Spring*
2020

SWIPTR
Society for Women in Philosophy Turkey

II. ULUSLARARASI KADIN FELSEFESİCİLER KONGRESİ
MUĞLA/TÜRKİYE
II. International Congress of Women Philosophers

14-16 Kasım/*November* 2019

Tam Metinler/*Full Text*

Bilgelik Erdem — σοφία ἀρετή

SENTEZ

Düşünce Bilgi — ἔννοια ἐπιστήμη

ARKHE-LOGOS

πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.
"Bütün insanlar, doğaları gereği bilmek isterler."

Felsefe Dergisi / *Journal of Philosophy*
Yıl / *Year:* 2020 Sayı / *Issue:* 9
Bahar / Spring 2020

ISSN 2459-0746

Kapak ve İç Düzen: Sentez

SAHİBİ: Sentez Yayın ve Dağıtım Eğitim ve Öğretim Kurumları Tic. ve San. A.Ş.
adına Tekin Çanga

SENTEZ YAYIN VE DAĞITIM EĞİTİM ve ÖĞRETİM KURUMLARI TİC.ve SAN. A.Ş.
Cumhuriyet Cad. Eski Tahıl İçi No:5 BURSA Sertifika No: 14399
Tel: (0 224) 225 11 80 (pbx) Faks: (0 224) 225 02 00
bilgi@sentezdagitim.com.tr

Baskı: SONÇAĞ MATBAACILIK
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48
İskitler/ANKARA
Tel: o. 312. 341 36 67
Sertifika No: 25931

Arkhe-logos uluslararası hakemli bir dergidir ve birinci sayıdan itibaren ***The Philosopher's Index*** tarafından taranmaktadır.

Arkhe-logos is an international refereed journal of philosophy and is indexed by ***The Philosopher's Index*** from the first issue.

Arkhe-logos'ta yayınlanan telif, çeviri ve diğer akademik çalışmaların içeriğinden yazarlar sorumludur. Dergi bu konuda sorumluluk kabul etmez.

Arkhe-logos does not assume any responsibility for the content of the articles. All responsibilities belong to authors.

***ARKHE-LOGOS* 2016 yılında H. Nur BEYAZ ERKIZAN tarafından kurulmuş olan uluslararası bir felsefe dergisidir.**

EDİTÖR
Prof. Dr. H. Nur BEYAZ ERKIZAN
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Doç. Dr. Aylin ÇANKAYA, (Antik yunan felsefesi, antik yunan trajedileri, Aristoteles, felsefe tarihi, feminist felsefe; Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Eray YAĞANAK, (Politika felsefesi, Hobbes, Kant, etik; Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Esra ÇAĞRI MUTLU, (Antik yunan felsefesi, Aristoteles, felsefe tarihi, presokratikler, feminist felsefe; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye)
Dr. C. Cengiz ÇEVİK, (Latin dili ve edebiyatı, Helenistik ve Roma Felsefesi, politika felsefesi; İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi, Saniye VATANSEVER, (Felsefe tarihi, Kant,erken modern felsefe,feminist felsefe; Bilkent Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Selena ERKIZAN, (Ortaçağ çalışmaları, onsekizinci yüzyıl çalışmaları, bilişsel edebiyat çalışmaları, İngiliz dili ve edebiyatı; İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Türkiye)
Yönetici Editör: Levent ERKIZAN, (Aristoteles Felsefe Derneği/**AFED**/ Türkiye)

YAYIN DANIŞMA KURULU
Hande KOÇAK (İstanbul Üniversitesi), **Alp Ejder KANTOĞLU** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Berna Şimşek** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Serap ELDERE KELEŞ** (Londra Metropolitan Üniversitesi), **Nefise Barak** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Mehmet ULUPINAR** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Asil YAMAN** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Fırat ÜNAL** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Mustafa KOÇ** (Munzur Üniversitesi), **M. Efe ATEŞ** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **Tuğçe ASLAN** (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi), **F. Betül TATLI** (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)

Arkhe-logos uluslararası hakemli bir dergidir.

AKADEMİK DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. John DILLON (Trinity College-Dublin, İngiltere)
Prof. Dr. Ayhan BIÇAK (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Christopher SHIELDS (Notre Dame Üniversitesi, Amerika)
Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN (Maltepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. A. Kadir ÇÜÇEN (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Sandrine BERGES (Bilkent Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Saffet BABÜR (Yeditepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Aydan TURANLI (İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ruth HAGENGRUBER (Paderborn Üniversitesi, Almanya)
Prof. Dr. Yasin CEYLAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Jack WEINSTEIN (Kuzey Dakota Üniversitesi, Amerika)
Dr. Öğr. Üyesi. Şerife TEKİN (Texas Üniversitesi, UTSA, Amerika)
Prof. Dr. Zeki ÖZCAN (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mustafa GÜNAY (Çukurova Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Kelvin KNIGHT (Londra Metropolitan Üniversitesi, İngiltere)
Prof.Dr. Hülya ŞİMGA (Maltepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. İlhan İNAN (Koç Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Kaan ÖKTEN (Mimar Sinan Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Samuel FLEISCHACKER (Illinois Üniversitesi, Chicago, Amerika)
Prof. Dr. Mehmet ELGİN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Özlem DUVA (9 Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Neşet TOKU (İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ş. Halil TURAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Doğan GÖÇMEN (9 Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Fiona TOMKINSON (Nagoya Üniversitesi, Japonya)
Prof. Dr. Yavuz UNAT (Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Dionysis G. DROSOS (Ioannina Üniversitesi, Yunanistan)
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi. Bill WRINGE (Bilkent Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ruben APRESSYAN (Rusya Felsefe Bilimler Akademisi, Rusya)
Prof. Dr. Zeynep DİREK (Koç Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Manuel Andreas KNOLL (İstanbul Şehir Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Olav EIKLAND (Oslo-ve- Akershus-Üniversitesi, Norveç)
Prof. Dr. Nejat BOZKURT (İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Domenico LOSURDO (Urbino Üniversitesi, İtalya)
Prof. Dr. Erol KUYURTAR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ahu TUNÇEL (Maltepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hasan AYDIN (Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Katerina DELIGIORGI (Sussex Üniversitesi, İngiltere)
Doç. Dr. Güncel ÖNKAL (Trakya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Çetin TÜRKYILMAZ (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Gönül BÜNYADZADE (Azerbaycan Ulusal Felsefe,Sosyoloji, Hukuk ve Bilimler Akademisi Azerbaycan)
Doç. Dr. Demet KURTOĞLU TAŞDELEN (Anadolu Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Taşkıner KETENCİ (Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Aliye ÇINAR KÖYSÜREN (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye)
Doç.Dr. Recep DURAN (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi,Türkiye)
Prof. Dr. Örsan K. ÖYMEN (Işık Üniversitesi,Türkiye)
Prof. Dr. Salahaddin HALİL (Azerbaycan Üniversitesi- Bakü, Azerbaycan)
Prof.Dr. Şahin FİLİZ (Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Nebil REYHANİ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye)
Öğr.Gör. Y. Gurur SEV (İstanbul Arel Üniversitesi, Türkiye)
Doç.Dr. Hülya YALDIR (Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi. Yasemin AKIŞ (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ahmet Erhan ŞEKERCİ (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Aysel DEMİR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Öğr. Gör. Celal GÜRBÜZ (Çukurova Üniversitesi, Türkiye)
Prof.Dr. Ali DURUSOY (Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr.Zehragül AŞKIN (Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi. Şule GECE (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Ögr. Üyesi. Ekin KAYNAK İLTAR (Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi. Sibel KİBAR (Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi. Gamze KESKİN (Kırklareli Üniversitesi, Türkiye**)**
Dr. Öğr. Üyesi. Ebru GÜVEN (Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkiye)

ARKHE-LOGOS
Felsefe Dergisi / *Journal of Philosophy*
Yıl / *Year*: 2020 Sayı / *Issue*: 9
Bahar /Spring 2020

İÇİNDEKİLER

FELSEFE, TARİH VE CİNSİYET

II. (Muğla/Türkiye) Uluslararası Kadın Felsefeciler Kongre Notları 15
HATİCE NUR BEYAZ ERKIZAN

Kadın Felsefeciler Topluluğu ve Türkiye Kadın Felsefeciler Topluluğunun Tarihi Üzerine 19
HATİCE NUR BEYAZ ERKIZAN

Türkiye'de Kadın Olarak Felsefe Yapmak Hakkında Bir Değerlendirme 31
GAMZE KESKİN

İonia Okulu Filozoflarını Yeniden Okumak 43
NİHAL PETEK BOYACİ

Platon ve Aristoteles'te 'Doğaya Göre' (katà phûsin) ve 'Doğa Karşıtı' (para phûsin) 57
MERVE ARLI ÖZEKES

Theaetetus: The Criteria of Knowledge 71
KARASENİA PAPALEXİOU

Felsefe Tarihi Öğreniminde Cinsiyetçi Literatür Oluşumu: Sürekliliği Devam Ettiren Akademisyenler Olarak Felsefe Tarihini Yeniden Ele Almak 81
CEMİLE BARIŞAN

Sokrates, Platon ve Aristoteles'in Kadın Söylemleri Üzerine Bir Değerlendirme 93
FATMA TUĞÇE AYPERİ ÖZDEMİR, EKİN KAYNAK ILTAR

BİLİM, CİNSİYET VE GÜNÜMÜZ

Is Science without Explanations Possible? 109
DİLEK YARGAN

Bilimsel Söylemdeki Cinsiyetçilik: Bilmenin Erkek-Merkezci Formları 123
SERENA NUR ERKIZAN

Exploring the Impact of Neuroscientific Research on Gender Theory 131
GİZEM CAMLICA

Çeyrek Yüzyıllık bir Felsefe Dalı: Kimya Felsefesi 143
H. ŞULE AYCAN

Zihinsel Bir Gerçeklik Olarak Zaman 153
FEYZA CEYHAN COŞTU

Yapay Zekâ ve Bilinç İlişkisi: Yapay Bilinç 167
MEHTAP DOĞAN

Could an Artificial System Be Phenomenally Conscious? 177
TUĞBA YOLDAŞ

FEMİNİST FELSEFE

Demokrasinin Cinsiyeti 207
FATMA BETÜL TATLI

Feminity in Religions: A Comparative Analysis 221
CENNET CEREN ÇAVUŞ

İnsan Merkezcilikten Doğa Merkezciliğe: Toplumun Feminist İnşaası Üzerine Bir Tartışma 247
KAMURAN ELBEYOĞLU

Women Role Against Climate Change 261
ERDEN MİRAY YAZGAN YALKİN_ANTONIOS KALOGERARAKİS

Kürtaj Hakkı Savunularında İki Argüman: Kendi Kendinin Sahibi Olma Hakkı Mı Kendi Kaderini Tayin Hakkı Mı? 275
SİBEL KİBAR_ELİF BÜŞRA YILMAZ

Queer Performativity as Paradox: Freedom and Resistance in Butler, Fanon, and Haraway 295
FULDEN İBRAHİMHAKKIOĞLU

Martha Nussbaum'un Uluslararası Feminizmi Bir Üçüncü Dünya Feminizmi Midir? 307
EBRU GÜVEN

Kant'ın Felsefi Antropolojisindeki Cinsiyet ve Irk Kavramı Üzerine Bir Tartışma 327
ÖZLEM DUVA

ETİK-POLİTİKA-SANAT

Right Action and Action Guidance in Virtue Ethics 343
NEVİM BORÇİN

Margaret Cavendish and the Performance of Political Obligation 363
KATHERINE GÖKTEPE

Nietzsche on the Question of the Other Persons(s) 387
BAŞAK KEKİ

Savaş Zamanı Hukuk Susar 403
AYSEL DEMİR

Jeremy Waldron: Nefret Söylemi ve Zarar İlişkisi 413
ZÜBEYDE KARADAĞ THORPE

Kant'ın Politika Düşüncesinde Eleştirinin Sınırları 425
NEFİSE BARAK

Kant, Felsefe ve Din 437
SENİYE TİLEV

Sanatın Sonu *Versus* Yükümlülüğü: Sanatın Sağaltım Gücü 449
AYŞE ÖZTÜRK

How Can David Hume, Adam Smith, and Sophie De Grouchy Illuminate the Paradox of Tragedy Through Their Account of Sympathy? 465
EYLÜL YÜCEL

Alain Badiou'da Hakikat Açılımları Olarak Sanat ve Aşk 475
ŞULE GECE

ADDENDUM

Aristoteles'te Arzu ve Hareket 485
FIRAT ÜNAL

Moira Gatens'ın "Biyolojik Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet Farkının Kritiği" Odağında Evrensel İnsan Kavramı 507
MEHMET SARSMAZ

ARKHE-LOGOS
Felsefe Dergisi / *Journal of Philosophy*
Yıl / *Year:* 2020 Sayı / *Issue:* 9
Bahar / Spring 2020

Kant'ın Felsefi Antropolojisindeki Cinsiyet ve Irk Kavramı Üzerine Bir Tartışma

ÖZLEM DUVA*

Özet

Kant'ın felsefi antropolojisi, pek çok Kant yorumcusuna göre onun eleştirel felsefesinin belkemiğini oluşturması; sadece epistemolojik olarak değil, etik, politik ve hukuksal açıdan da görüşlerini üzerine inşa ettiği bir temeli teşkil etmesi nedeniyle, Kant felsefesini anlamamız için önemli bir yere sahiptir. Antropolojinin merkezi konumuna dikkat çeken Kant yorumcularının bir kısmı özellikle onun antropoloji ve fiziki coğrafya derslerindeki ayrımcılık içeren ifadelerine başvurarak, Kant'ın Batı Metafiziğinin hiyerarşik kategorileri üzerinde bir episteme tesis ettiğini ve Batı merkezciliği ve sömürgeciliği meşrulaştırdığını öne sürmektedirler. Öte yandan Kant'ın kadınlar ve Batılı olmayan toplumsal ve kültürel yapılar hakkında söylediklerinin konjonktürel, yahut onun otonomi kavrayışını dikkate aldığımızda oldukça tali düşünceler olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bu görüşe sahip olanların büyük bir kısmının temel çıkış noktası, Kant'ın ne kadınları, ne dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan herhangi bir bireyi "ahlaki sorumluluk" kavramının dışında tutmamış olmasıdır. Yani bu yorumcular, Kant'ın doğaları gereği zayıflığa, kötülüğe yatkın olduğunu söylediği bireylerden bir ahlaki sorumluluk beklentisi içerisinde olmasının, onların otonom davranabilmeleri durumunda aklı kamu önünde kullanma becerisine sahip olabileceklerini düşündüğünü iddia etmektedirler. İnsan türünün sahip olduğu pragmatik yönelimlerin, onları aklı kullanma yoluyla uygarlığı tesis etmeye sevk edeceğine ve kendilerini kültür inşa edici failler/aktörler haline getirebilmelerini sağlayacağına inanan Kant'ın düşüncesi içerisinde bu pragmatik yönelimlerin belirli bir cinsiyet kategorisine ya da kimliğe bağlanmadığını görürüz.

Diğer yandan bu ikinci görüşü savunan Kant yorumcuları, Kant'ın ana akım felsefe tarihi içerisinde Platon'dan beridir evrensel kabul edilen, cinsiyetlendirilmiş bir akıl kavrayışı ile hareket edip etmediği meselesini tartışmaya

* Doç.Dr. Özlem Duva Kaya, Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü, ozlemduva@deu.edu.tr

açmadıkları sürece ikna edici olamamaktadırlar. Ayrıca Kant'ın *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji* adlı eserinde ırkların tasnifi üzerine sunmuş olduğu taksonomilerle cinsiyetçiliğin kesişim noktası da dikkatli bir biçimde tayin edilmelidir. O halde eğer Kantçı otonomi kavrayışında geleneksel cinsiyet rollerini aşabilecek bir potansiyel var ise, bu hesaplaşma sonucunda ulaşılabilecek sonuçlar bunu ortaya koyacaktır. Bu noktada onun batı metafiziğinin hegemonik dikotomilerine ne kadar bağlı kaldığı; akıl/doğa, batılı/batılı olmayan, erkek/kadın, rasyonel/irrasyonel gibi ayrımların onun eleştirel felsefesinde nerede durduğu tartışma konusu haline getirilmelidir.
Anahtar Sözcükler: Kant, felsefi antropoloji, otonomi, cinsiyetçilik, ırk düşüncesi ve batımerkezcilik

A Discussion on the Concept of Gender and Race in Kant's Philosophical Anthropology

Abstract
According to many scholars, Kant's philosophical anthropology takes an important place to understand his philosophy by virtue of it constitutes the backbone of his critical philosophy and builts the basis on which his views are based not only epistemologically but also ethically, politically and legally. Some of the Kant scholars, who draw attention to the central position of Anthropology, have argued that Kant established an epistemology on the hierarchical categories of Western Metaphysics and legitimized Western-centrism and colonialism, particularly in his discriminatory statements in anthropology and physical geography lectures. In other respects, some Kantian scholars asserts that the words which Kant used about women and non-Western social and cultural structures is cyclical, or rather secondary thoughts, when we consider his conception of autonomy. The major starting point for most of those who adopt this view is that Kant did not exclude women or any individual who lives anywhere in the world from the concept of moral responsibility. In other words, they claim that Kant even expects a moral responsibility from individuals whom he says are inclined to weakness and evil by nature, and thinks that if they can act autonomously, they may have the ability to use their reason in front of the public. We witness that these pragmatic orientations are not linked to a particular gender category or identity in Kant's thought hence he believes that the pragmatic orientations of the human species will lead people to establish civilization through reasoning and enable them to turn themselves into culture building agents/actors.
On the other hand, the Kant scholars advocating this latter view cannot be convincing unless they open up to debate whether Kant has started with a gendered sense of reason that has been universally accepted since Plato in the history of mainstream philosophy. In addition, the intersection of sexism and taxonomies on the classification of races in Kantian Anthropology from the Pragmatic Perspective should be carefully designated. So, if there is a potential in the Kantian understanding of autonomy to transcend traditional gender roles, then the results of this discussion will prove it. At

this point, what extent he adhered to the hegemonic dichotomies of western metaphysics; the distinctions such as reason/nature, western/non-western, male/female, rational/irrational, etc., how these divisons occupy a place in his critical philosophy should be made into a question of discussion.
Keywords: Kant, philosophical anthropology, autonomy, sexism, race thoughts and western-centerism

Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi de dahil olmak üzere henüz daha *Kritikler*'i yazmadan önceki dönemde vermiş olduğu ders notlarından oluşturulmuş *Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji* adlı kitabı, bazı Kant yorumcuları tarafından onun eleştirel felsefesinin bir prototipi gibi görülmektedir. Pek çok açıdan her üç kritiğin de nüvelerini bulabileceğimiz bu esere eğer Kant'ın eserleri arasındaki bütünlüğü gösterebileceğimiz bir iç bağıntı fikri üzerinden ilerleyerek yaklaşacak olursak, onun eleştirel felsefesinin temelinde antropolojik görüşlerinin yer aldığını iddia edebiliriz. Zira *Eleştirel Dönem Öncesi* yazılarıyla birlikte Kant'ın antropoloji ve fiziki coğrafya derslerinde ele aldığı konular, onun pratik felsefesinin temel ilgi noktalarını da içermektedir. Ve onun genel olarak eleştirel felsefesi, özel olarak da pratik felsefesinin temel argümanlarına baktığımızda, insani kapasitelerin bir analizini ortaya koyduğunu ve bu kapasitelere dayalı olarak pratik ilgilerin belirleniminden bir olanaklar varlığı olarak insana açılan yolu keşfetme arzusunda olduğunu görürüz.

Antropoloji derslerinin ve daha sonra bu derslere ait notlardan oluşturulmuş olan kitabın içeriğine ve konusuna bakıldığında ise insanın ne olduğunu, insani kapasitelerin kaynağını ve tarihsel örneklerini sorgulamak üzerine kurulu olan bu derslerin bize sadece Kant'ın insan zihni, toplum ve tarih hakkındaki gerçekleri hakkındaki görüşlerini sunmadığını, aynı zamanda bunların, onun epistemolojisi, etiği ve estetiği ile olan ilişkisini de daha iyi anlama fırsatı sağladığını görürüz. (Kant bu dersleri 1772/73 kış sömestrinden1795/96 sömestrine kadar vermiştir ve antropoloji kitabı 1798'-de basılmıştır. Antropoloji ders notları, onun tüm yazılarının doğasını ve tarihini, derslerin kurumsal arka planını ve benzeri şeyleri açıklayan kapsamlı bir girişi de içerir).

Bu derslerin bugün elimizde olan ve öğrencileri tarafından kayda geçirilmiş olan çeşitli versiyonları bulunmaktadır; bunlardan Friedländer ve Mrongovius notları Kant'ın çoğunlukla sessizce üzerinde çalıştığı eleştirel felsefe projesinin belirginleştiği 1770'lerden başlayarak temel eserlerinin ortaya çıkmaya başladığı 1780'lerin ortalarına kadar devam eden bir süreci kapsadığından, onun eleştirel felsefesi ile antropolojisi arasındaki bağları bize göstermek konusunda önemli bir veri kaynağı teşkil ederler. Aynı zamanda bu yazılar, okuyucuyu Kant'ın antropolojik düşüncesindeki bazı de-

ğişikliklerden ve onun diğer eserleri ile olan ilişkisinden haberdar edebilirler. Nitekim daha Collins ve Parow tarafından kaydedilen ilk ders notlarında Kant'ın programatik amacını ilan ettiği bu disiplini, öncelikle metafizikten keskin bir şekilde ayırarak özerk bir bilime dönüştürmek niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Kant, "antropoloji" (Wissenschaft vom Menschen) ve "ampirik psikoloji" (Ampirische Psychologie) terimlerini birbirlerinin yerine kullanmıştır. Daha sonra ise bu durum değişmiş ve Kant antropolojnin "Pragmatik Bir Disiplin" ya da bir "Dünya Bilgisi" olması gerektiğini açıklamıştır. Belirli bir sistematikten görece yoksun olan bu dersleri daha sonra bir sistematiğe oturmayı denemiş olsa da, Kant'ın bunu ancak bir dereceye kadar başarabildiği, hatta diğer eserleriyle karşılaştırıldığında başaramamış olduğu söylenebilir.

Bu noktada bizim için önemli olan, Kant'ın bu dersleri bir *dünya bilgisi* olarak görmesi ve *pragmatik* bir yaklaşımla tesis etmiş olmasıdır. Dolayısıyla Kant'ın derslerinde ele aldığı güncel olaylar, olgular ve bakış açıları onun dünyanın genel bilgisine ulaşma çabasının bir ifadesi olarak iş görür. Bu yüzden onun *Pragmatik Bir Bakış Açısından Antropoloji* adlı eserinin aynı zamanda eleştirel felsefesinin temellerini teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Eğer eleştirel projenin teorik alt yapısı ile onun pratik felsefesinin amaçları arasındaki uyuma dikkat edilecek olursa Antropoloji derslerinin yöneldiği hedef de daha iyi anlaşılabilir. Tüm eserleri boyunca evrensel bir yasa arayan Kant, böyle bir yasaya ulaşmak için insanların kapasitelerini araştırmak ve onlarda ortak olan şeyleri bulmak zorundaydı. Bu yüzden *Antropoloji*'de "dünya bilgisini"[1] öğrencilerine aktarmaya çalışırken, bu yolla öğrencilerini birer "dünya yurttaşı"[2] yapmayı da hedeflemiştir.

Kozmopolitan bir bakış açısı ile dünya hakkındaki bilginin bir dünya yurttaşlığı fikrine ulaştığı bu eserin oluştuğu çeşitli dönemlerde ele alınan konular, birbirinden farklı toplumları, iklimleri, coğrafyaları ve cinsiyet temelli analizleri içerir; böylece Kant'ın eleştirel felsefesinin temeli olan *transandantal ben'in, empirik ben*'i içermediği yönündeki klasik değerlendirme de, bu eserle birlikte geçerliliğini yitirir. Ancak diğer yandan bu derslerde insanın son derece olumsal olan gelişim süreçlerini ve varoluş hallerini Kant'ın bir doğa meselesi olarak ele alıp almadığı tartışmalıdır. Bu tartışmalı durumun analizi, eleştirel projenin ulaştığı sonuçların ırk düşüncesinin gelişimi ve cinsiyetçiliğin meşrulaştırılmasına dair bir katkısının olup olmadığı yönündeki sorgulamaların da dikkate alınmasını gerektirir.

Friedländer derslerinde Kant, Rousseau'nun doğa durumu ve uygarlık analizlerine benzer biçimde uygarlığın sıkıntılarından bahsederken, insanın kendi dünyasını inşa ederken kendisini mutsuzluğa mahkum ettiğini ve

---

[1] Kant,I., Anthropology from a Pragmatic Point of View, ed: Robert B. Louden Cambridge University Press, (New York:2006) Preface ,4-5.

[2] Kant, I., Anthropology from a Pragmatic Point of View, (New York:2006), 18.

hayvansı yönünün ona verdiği basit mutlulukları kaybettiğini belirtir. Uygarlığın sefaleti, sanat ve bilimleri geliştirirken lükse ve konfora alışan insanlığın, değerler ile erdemler arasındaki ilişkiyi kaybetmesinden kaynaklanır. Ancak Rousseau gibi o da insanın uygarlığı bir kez tesis ettikten sonra doğa durumuna geri dönemeyeceğini; insan için uygun olanın barış yoluyla tesis edilmiş bir sivil birliğe ulaşmak olduğunu düşünmektedir. İnsan sivil birliğe yine kendisinde bulduğu ve kültürü inşa etmesinde kullandığı bir güç ile ulaşacaktır. Kant ilginç bir biçimde *Antropoloji*'de bu gücü *Keime* ve *Anlagen* kavramları ile açıklar. Kozmopolitan birliğin amaçları ile doğanın amaçları arasında bir benzerlik vardır ve insanın tüm yetileri onu, kendisini evrensel bir dünya yurttaşı olarak görebileceği bir birliğe doğru yöneltmektedir; dahası bu, doğanın gizli planıdır.

Keime ve *Anlagen*

İnsanlığı kozmopolitan birliğe götürecek doğa planının insanı bu konuda nasıl belirlediği Kant'ın daha Eleştiri Öncesi Dönemde *Keime* ve *Anlagen* kavramları ile Antropoloji derslerinde açımladığı bir meseledir. Kant, bütün organik varlıkların ve orijinal eğilimlerin gelişimlerinin, onların sonraki formlarından, olumsal koşullar içerisindeki durumlarından türediğini belirtir. Dolayısıyla doğanın ve her biyolojik türün karakteri, *Keime* (germs, seeds/tohum) ve *Anlagen* (dispositions/eğilimler) ile açıklanır. Bunların keşfi ile biz içsel potansiyellerimizi de keşfederiz ve bu potansiyelleri gerçekleştirmek için neye dikkat edeceğimizi de biliriz. Ancak *Keime* ve *Anlagen*'ın tam gerçekleşmesi, elverişli çevresel faktörler ortaya çıktığında mümkündür ve türlerin içindeki kalıtsal yatkınlığa dayalı olarak gelişir.

Bu yatkınlıklar Kant'ın insan karakteri üzerine verdiği Antropoloji derslerinde yer alan, karakterin ırklar ile ilgili olduğu gözlemlerinin bir sonucu gibi görünmektedir. Bu sonuca göre her ırk, eğilimlerinin mükemmelleşmesine tam anlamıyla ulaşamaz. Ancak dışsal çevresel koşullar uygun olduğunda, *Keime* ve *Anlagen* içsel potansiyellerimizin keşfine yardım eder ve böylece doğal eğilimlerimizin mükemmelleşmesini sağlayarak insanın nihai sonuna, Kozmopolitan birliğe ulaşmamızın yolunu açar. İnsanın içinde yatan Keime ve Anlagen'ları keşfetmek ve ardından onların gelişmesini sağlayacak uygun çevre koşullarını oluşturmak ise insanın görevidir. Böylece bu kavramlar, Kant'ın insan doğasına ve gelişimine yönelik olarak teleolojik bakışının temelini de teşkil etmiş olmaktadırlar.

Diğer yandan Kant, her bir türün kendi *Keime* ve *Anlagen* kümesine sahip olduğunu söyleyerek kendi eğilimlerini kendi içerisinde taşıdığını vurgulamaktadır; uygun çevresel koşullar ile tamamlandığında tam olarak gerçekleşebilecek olan bu yatkınlıklar ve eğilimler insana bir kez farkına vardığında kendi potansiyellerini ve yapabileceklerini hatırlatacak güçtedir. İnsanın içinde pek çok *Keime* bulunmaktadır; ancak insan kendi *Naturanlagen*'ını kendisi yavaş yavaş geliştirebilecek, özündeki *Keime*'yi kendisi fark

edebilecek bir varlıktır. Kant, insanın doğada ve çevresinde yaşadığı güçlüklerin onu, kendisinde bulunan bu yatkınlık ve eğilimleri keşfetmeye götüreceğini düşünmektedir. Örneğin Pillau tarafından kayda geçirilen derslerinde "Hayatın zorlukları, yeteneklerin gelişimi için güdüleyicidir" demektedir.[3]

Kant'a göre türlerin bütün üyelerinde aynı içsel kapasite vardır; ancak bazıları onların gelişmesi için uygun çevreye sahip değildir. Örneğin Amerikan yerlileri ve Grönlandlılar yeteneklerini belli bir ölçüye kadar geliştirebilirler. Buna göre insanın tüm *Keime*'lerinin geliştiği yer en uygar toplumlar olacaktır. Zira bunların gelişeceği en önemli dışsal faktör sivil bir yapıdır ve sivil birliğin en mükemmel hali de uygarlığın en çok geliştiği toplumlarda mevcuttur.

Kant'ın Fiziki Coğrafya ve Antropoloji derslerinde Avrupa toplumları dışındaki topluluklar ve yerli halklar için söyledikleri uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Bu söylemlerin onun felsefesi ve evrenselciliği ile nasıl bağdaştırılacağı, her zaman için Kant okumalarının en kritik yönlerinden birini teşkil etmiştir. Robert Louden, bütün bu tartışmalarla birlikte Kant'ın düşüncesinde bu içsel kapasitelerin en önemlisinin ne olduğu konusunda bir belirsizlik bulunduğunu belirtir. Sonuçta Kant'ın ifadelerine bakıldığında anlaşılmaktadır ki tüm *Keime*'lerimiz iyi değildir, kötü olan yatkınlıklarımız da vardır ancak onlar bile sonunda insanı iyiye götürecektir. Doğa içimize uyumsuz Keime'ler yerleştirmiştir ancak, bunlar eninde sonunda bir iyiyi açığa çıkaracaktır. Allen Wood ise yine aynı ders notlarına atıfla Louden'ın bu düşüncesinin aksine *Friedländer*'de Kant'ın, açık bir şekilde kötü *Keime*'lerden bahsettiğini belirtir. Bunun yerine Kant doğada her şeyin içsel olarak iyi olduğunu belirtir. Kötülüğün ise hatalı kullanım veya suiistimalden doğduğunu belirtir:

Öncelikle belirtmemiz gereken bir başka ilke şudur: Doğaya içkin her şey iyidir. İyinin referans noktası ve şartı olan şey doğadır ve iyi, doğada bir bütün haline gelmelidir. Kötülük özgürlüğe ve doğanın hatalı kullanımına veya suiistimaline içkindir. Burada dikkat edilmesi gereken şey, birşeyin iyiliğinin ve kötülüğünün onun doğasından kaynaklandığıdır. Birşeyin doğaya içkin olup olmadığını anlamak ise zordur.[4]

Allen Wood, bu yüzden hatalı kullanım veya suiistimal denilen şeyin de doğaya içkin olarak görülmek zorunda olduğunu, yani kötü *Keime*'lerin de doğaya ait olduğunu belirtir. Ama yine de doğaya içkin olan şey her halükarda iyidir; çünkü doğa eşitliğe ve kendiyle, mükemmelleşme konusunda

---

3 VA Pillau 25: 844'ten aktaran: Louden R., "Cosmopolitical Unity: The Final Destiny of the Human Species", Kant Lectures on Anthropology, ed: Alix Cohen, Cambridge University Press, (Cambridge:2014), 216.

4 Wood Allen (ed), Kant's Lectures on Anthropology, Cambridge University Press, (New York: 2012), 231, (25: 699).

yaptığı anlaşmaya ulaşana kadar; yani iyiliği gerçekleştirecek bir yol buluncaya kadar eylemeye devam edecektir.

Görüldüğü gibi her iki yoruma göre de aslında insanların yahut belli halkların mevcut durumlarından yola çıkarak onların içsel potansiyellerini geliştiremediklerini söylediğinde Kant'ın, esasen neyi kastetmiş olabileceği biraz belirsiz kalmaktadır. Yani Kant'ın bilinçli bir biçimde belli ırkların üstünlüğü fikrini benimsetmek için mi bu ifadeleri kullandığı yoksa bu ifadelerin, onun "İnsanlık" kavramına atfettiği anlamın, mükemmelleşme idesiyle bağıntılı bu dar anlamından mı kaynaklanmış olduğu tam açık değildir. Esasen her iki yorumda da ikinci ihtimal üzerinde daha çok durulduğunu söyleyebiliriz.

Pragmatik Antropoloji Cinsiyetçi Söylemlerden Fazlasını İçerir mi?

Kant'ın antropoloji derslerinin onun eleştirel projesi içerisinde önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştik. Bu nedenle onun eleştirel projesini oluştururken zihninde tasarladığı özne kavrayışı Kant yorumcuları açısından büyük önem taşımaktadır. Kimilerine göre Kant'ın öznesi soyut ve tarihdışı bir insanlık fikrine dayanmaktadır; dolayısıyla pratik alanda hareket olanağı kısıtlıdır ya da yoktur; kimilerine göre ise Kant'ın özne anlayışının üzerinde yükseldiği temellerin, yani içsel kapasitelerin ne olduğu ve nasıl işlediği, en azından en önemli içsel kapasitelerin ne olduğu noktasında belirsizdir.

Robert Louden, Kant'ın en önemli içsel kapasitelerimizin ne olduğu konusunda yaşadığı belirsizliği *Pragmatik Açıdan Antropoloji*'de söyledikleri ile çözmeye çalışır. Louden bu eserde Kant'ın, insan türünün karakterini belirlerken temelde insanın diğer varlıklarla farkını ortaya koymayı denemiş olduğunu iddia eder. Zira hayvan ve insan karşılaştırmasında Kant, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli kapasitelerin teknik, pragmatik ve ahlaki *Anlagen*'larımızla ilişkili olduğunu belirtir ve bizi kozmopolitan bir birliğe götürecek olan şeyin, moral *Anlagen*'ın gerçekleşmesi olduğunu ifade eder. Böylece kozmopolitan olanağın koşulu, nihai erek olarak insanın ahlaki gelişimi ile birbirine sıkıca bağlanır.[5]

Diğer yandan Kant'ın *Antropoloji*'de insan türünün doğal tarihinin modern incelemesi bağlamında ortaya koyduğu sınıflandırmalar tablosunda bazı *Keime*'lerin daha fazla geliştirilemez olduğunu söylediği de görülür. Onun taksonomilerindeki bariz sınırlılık da tam bu noktada ortaya çıkar. Kant, gerek Fiziki Coğrafya derslerinde, gerekse Antropoloji derslerinin bir bölümünde örneğin Amerikalıların eğitilemez olduklarını, onların motivasyon gücünün olmadığını; çünkü tutkudan yoksun olduklarını, hiçbirşeyi umursamadıklarını ve tembel olduklarını belirtir. Aynı derslerde Kant'ın, siyahiler için onların dövülerek belli bir dereceye kadar eğitilebilir olduklarını

[5] Louden R., "Cosmopolitical Unity: The Final Destiny of the Human Species", 215

söylediğini de görürüz ve dahası, Avrupalı siyahilerle zenciler olarak nitelendirdiği yerli halkları ayırdığına ve birincileri hiyerarşik olarak daha üstte gördüğüne tanık oluruz. Kant'a göre Afrika yerlileri bu tür bir eğitimi hak ediyordur, çünkü iklimsel ve antropolojik nedenlerle onlar doğru ve rasyonel karakterden yoksundurlar. Keime açısından eşit olsalar bile *Keime*'nin gelişip mükemmelleşebilmesi için dışsal zorlayıcı bir çevre gerektiğinden, bu insanların kendi potansiyellerini tam olarak geliştirebildikleri söylenemez. Benzer biçimde Kant bu dersler boyunca zaman zaman Hindular, Persler, Türkler ve tüm Oryantal halklar için onların rasyonel davranma kapasitelerinin zayıf olduğu yönündeki açıklamalarına devam eder.[6]

Bu durumda Kant'ın görece geliştirilebilir gördüğü *Keime* kavramı artık belli topluluklar veya belirli coğrafi koşullarda yaşayan bireyler için sonuna kadar geliştirilebilir olmaktan uzak, sınırlı bir kapasiteyi ifade eder hale gelmektedir. Öyleyse onun kozmopolitanizmi ile bu sınıflandırmalar tablosu arasında bir gerilim doğmuş olmaktadır. Bu yüzden Bernasconi, *Irk Kavramını Kim İcat Etti?* adlı eserinde "En iyi ihtimalle, ırk kavramının kurucuları olarak Kant ve Blumenbach birlikte gösterilebilir" ifadelerini kullanmıştır.[7]

Emmanuel Chukwudi Eze ise *The Color of Reason: The Idea of Race in Kant's Anthropology* adlı çalışmasında, Kant'ın eğitimli olma ya da bir yandan kendini eğitme potansiyeline yaptığı vurguyu, belirli Keime'lerin iklimsel/coğrafi/olumsal olsun olmasın gelişemeyeceği yönündeki varsayımlarına temel oluşturmak üzere ortaya atıldığı iddiasına dayandırır. Eze Kant'ın, *Farklı İnsan Irklarının Çeşitliliği Üzerine* adlı yazısında ırkları, ten rengine göre ayırarak yaşadıkları yerlerin coğrafi koşulları, iklimleri ve kültürleri ile eşleştirdiğine dikkat çeker: Birinci ırk, tam sarışın olan ve nemli-soğuk hava toplumlarına, Kuzey Avrupa'ya aittir. İkincisi kızıl-bakır rengi olup kuru-soğuk iklime sahip Amerika'ya, üçüncüsü, siyah renge sahip olup kuru-sıcak ülkesi olan Senagambia'ya ve dördüncüsü de zeytuni sarı renkte olup kuru sıcak iklime sahip Hindistan'a aittirler.[8]

Buffon ve Linnaeus'un sınıflandırmalarını takip ederek Kant, belli ırkların, kendisini mükemmelleştirme ya da sahip olduğu *Keime*'leri evrensel amaçlarla donatma yetisinden ve ahlaki niteliklerden yoksun olduğunu belirtir. Eze için bu düşünme biçimi Kant'ın kadınlarla ilgili söylemlerinin de temelidir. Bilindiği gibi Kant *Antropoloji*de kadınları geveze, boş konuşan,

---

6 Bkz. Kant, I., Anthropology from a Pragmatic Point of View, (New York:2006), 220, Stark W., "Some Orienting Remarks" ve Louden R., "Cosmopolitical Unity: The Final Destiny of thH human Species", Cohen, A., (ed), Kant's Lectures on Anthropology, Cambridge University Press, (Cambridge: 2014), 17, 216.

7 Bernasconi, R., Irk Kavramını Kim İcat Etti? Der. Zeynep Direk, Metis Yayınları , (İstanbul: 1999), 44.

8 Eze, E.C., "The Color of Reason: The Idea of Race in Kant's Anthropology", Anthropology and The German Enlightenment, Perspectives on Humanity, (Ed: Katherine M. Faull) Bucknell University Press, (London and Toronto: 1995), 217

gösteriş meraklısı, kendi çağının nezaket ve güzellik kalıplarının dışına çıkamayan varlıklar olarak tanımlar. Erkeklerin aşık olduklarında kıskanç davranabilen kadınların ise her zaman, sebepsiz yere kıskançlık sergileyebilen varlıklar olduğunu belirten Kant, daha da ileri giderek erkeklerin kendi beğenilerine, kadınların ise sadece başkalarının beğenilerine sahip olabildiklerini belirtir.[9] Bu ve benzeri pek çok ifadeye dayanarak Kant'ın kadınları rasyonel seçimler yapabilen ve dahası, beğeni yargısının gerektirdiği tikel düşünüme sahip varlıklar olarak görmediğini anlarız.

Kant'ın insanları kültürlere, yaşadıkları coğrafi koşullara ve iklimsel özelliklere göre sınıflandırması, sadece toplumsal farklılıkları bir sınıflandırma konusu haline getirmediğini, cinsiyet kategorilerine göre de bazı katı belirlemeler yaptığını göstermektedir. Eze, bunun Kant düşüncesinin Avrupamerkezci düşünme biçiminin ve bu düşünme biçiminin sınıflandırıcı pratiğinin bir sonucu olduğunu ima eder. Bu durumda Kant'ın yeteneklerin gelişimi konusunda başka uluslar ve halklar için düşündüklerini kadınlar için de düşündüğü ve aynı akıl yürütme ile hareket ettiği görülmektedir; bu akıl yürütmenin güdüleyici faktörü ise diğer toplumlara, kendisinden olmayan insanlara ve cinsiyetlere olan ayrımcı bakış açısıdır.

Bazı yorumcular ise bu görüşün aksine, Kant'ın *Keime* kavramını sadece bir potansiyel olarak gördüğünü öne sürmüşlerdir. *Keime*, gerekli çevresel koşullar oluştuğunda insani gelişimi sağlayabilen bir kavram olduğundan, Kant burada mevcut birtakım sübjektif veri ve gözlemlerden (bu gözlemlerin çoğu konjonktürel olarak yaygın görüş ve inançlardan oluşmaktadır) yararlanmıştır ve daha çok empirist geleneğin doğal tarih incelemelerine verdiği önem doğrultusunda, tümel belirlemelerin yerine bu gözlemlerin sonuçlarını alıp genelleştirmeye çalışmıştır. Ancak onun empirist metodolojiyi ağırlıklı olarak kullandığı bu erken dönem eserlerinde tikel bir durumdan evrensel normlar üretme noktasında kültürel determinizmin tuzağına düştüğü görülecektir.

Buna karşın yine de Kant'ın doğal tarih incelemelerinden devraldığı ırk düşüncesinin onun *Keime* teorisi ile ne kadar uyumlu olduğu tartışmalıdır. Örneğin Catherine Wilson'ın da aktardığı gibi Friedländer derslerinde Kant, kadınları zorunluluk alanında tanımlamış; yani doğanın onları zayıf bir tür olarak ortadan kaldıramayacağını belirtmiştir. Fakat kadınlar yine de toplumsal nedenlerle başkalarına boyun eğmeyi kabullenen, sosyal pozisyonlarını terk etmemek için kutsal saydıkları ahlaki kodların belirlenimlerinden kurtulamamış bireyler olarak tanımlanmıştır, yani burada kadınların *Keime*'lerinin temelde kendi potansiyelleri ile ayakta kalabilme yetisini temsil etmesine karşın, bu potansiyellerin, toplumsal motivasyonlarla yanlış yönetildiğine dair görüşlerin izlerini de bulabiliriz.[10]

---

[9] Kant, I., Anthropology From a Pragmatic Point of View, (translation: Victor Lyle Dowdell), Southern Illinois University Press, (Carbondale & Edwardsville: 1996), 221, 222

[10] Wilson, C, "Kant on Civilisation, Culture and Moralisation", Cohen, A., (ed), Kant's Lectures

Kadınların, tıpkı bir rehber olmadan sokağa bile çıkamaz oldukları gibi, tüm işlerinde birilerine ihtiyaç duydukları Kant tarafından dile getirilmiş olsa da bu aslında aynı zamanda Kant için istenmeyen bir durumun eleştirisidir. Öte yandan biliyoruz ki kadınlar Kant'a göre amaçsızca devam eden tartışmalar yaratan, sonunda uzlaşma ve birlik tarafından noktalansa da daima bir savaşa neden olan bireyler olarak görülmüşlerdir. Bu söylemler içerisinde onun, ulusların karakterleri üzerine söylediklerine son derece paralel bir biçimde cinsiyetçi belirlemelerde bulunduğu ve kadınların mevcut durumlarına ilişkin olarak gördüğü bütün kusurlardan onları sorumlu tuttuğu açıktır. Catherine Wilson ise, bütün bunlara rağmen bu derslerde kadın aklının geliştirilmesinin, erkeklerin mutluluğuna ve daha ziyade kadınlara katkıda bulunacağına dair görüşlerin Kant tarafından beyan edilmiş olmasının önemli bir detay olduğuna dikkat çekmektedir. Bu konuya dikkat çekmek aynı zamanda kadınların içinde bulundukları durumun insan onuruna yakışmayan bir durum olduğu fikrini de içermektedir. Kısacası Kant kadınların mevcut pozisyonlarını olumlamamakta, bundan sıklıkla şikayet ederek olması gerekenin olanla uyuşmadığını belirtmek istemektedir. Bunun anlamı kadınların toplumsal konumlanmışlıklarını terk etmeleri gerektiğini ima etmek midir yoksa onları, kadın(sı) kategorisinde ele aldığı herşeyi aşağılamak mıdır? Kant'ın bu şikayetlerini onun otonomi kavramına yüklediği anlam ile birleştirdiğimizde ve otonom olmanın tüm insanlar için varlığını koruması gereken bir temel nitelik olduğunu varsaydığımızda feminist taleplerin Kant düşüncesi ile uzlaştırılabileceği bir dayanak elde edebilir miyiz?

Esasen bütün bu analizlerden sonra, Kant'ın cinsiyetçi bir söylem kullandığı inkar edilemez; ancak onun eleştirel felsefesinde zamanın egemen söyleminin ve kültürünün etkisinde kalmış cinsiyetçi ifadelerin ne kadar belirleyici olduğu tartışma konusu haline getirilebilir. Dahası, onun otonomi kavrayışı ve kendi geleceğini belirleme fikri üzerinden özellikle liberal Aydınlanmacı feminizmin devraldığı bir mirasın veya esinlenmenin olup olmadığı tartışılabilir.

Bu noktada Kant'ın antropolojisinde geçen bu ifadelerin kullanım amaçlarını ve zeminlerini dikkatli bir biçimde analiz etmek gerekmektedir. Sözgelimi Patrick Frierson, Kant'ın Marcus Herz'e yazmış olduğu bir mektup üzerinden hareket ederek pragmatik antropolojinin ayırıcı ve belirleyici özelliklerini birkaç temel noktada toplayarak açıklamıştır. Bunlar onun antropolojisinin, empirik ve fizyolojik olana karşı pragmatik bir yönelimi yerleştirmek istemesi ve antropolojinin pratik sorunların çözümüne yönelik oluşu, saf psikolojik temellerdeki bir antropolojiye karşı felsefi bir antropolojik bakışı temsil etmesi, insana yapıp etmeleri konusunda basiretin bilgisini vermesi ve başkalarını kendinde amaç olarak kavraması ile ilişkilidir.[11]

---

on Anthropology, Cambridge University Press, (Cambridge: 2014), 192, 197

[11] Frierson, P. Freedom and Anthropology in Kant's Moral Philosophy, Cambridge University Press (Cambridge: 2003), 52-55

Başka pek çok Kant yorumcusunun da değindiği gibi öncelikle Kant'ın antropolojik yaklaşımı *pragmatiktir* ve 18. yüzyıldaki insan doğasına ilişkin yaklaşımlardan antropolojinin tözsel ve belirlenimci değil, pragmatik olması nedeniyle ayrılmaktadır. Burada kastedilen diğer anlayışlar, Leibnizci metodolojiyi takip eden ve insana rasyonel bir ruh olarak yaklaşan Baumgarten ve Wolff gibi filozofların fikirleri ile, zihinsel fenomenin bedensel temellerine vurgu yapan Platner gibi düşünürlerin yaklaşımlarıdır.

Fizyolojik ve pragmatik antropoloji arasındaki farklılık, ilkinin insan doğasının yapıp etmeleri üzerine odaklanmasından, diğerinin ise kendini özgür eyleyen olarak belirleyen insanı temel almasından gelir. İkinci önemli nokta, antropolojinin, Kant'ın felsefe yapma biçimini onun pedagojik ilgileriyle ve eleştirel aklın niteliği ile ilişkisinde düşünmemize olanak tanıyan ve kamuya hitap etme anlamında *popüler* olmak ile ilgili olmasıdır. Dönemin akademi tarzı felsefe yapma (schoolphilosophy) eğilimine karşı Kant'ın yaklaşımı felsefenin pratik sorunların çözümüne ilişkin olarak kamusal aklı temel almasıyla farklı bir geleneği, kamuya ve kamusallık yoluyla felsefe yapmayı (popularphilosophy) temsil etmektedir. Nitekim bunu onun derslerinin işleniş tarzında da görmekteyiz. Kant için farklı sınıftan insanların antropoloji derslerine katılması önem arz ediyordu, zira bu dersler herkes tarafından dinlenebilme ve okunabilme amacı taşımaktaydı. Bu da göstermektedir ki Kant bütün bu sınıflandırıcı ifadelerine rağmen temelde çoğulluğu önemsemiştir. Kamuya felsefe yapma tutkusunun yanına eklenebilecek üçüncü bir halka ise antropolojinin *empirik* yönüdür. Antropolojide kullanılan metod ve analiz biçimleri, geleneksel Kant okumalarının aksine "empirik ben" i konu alan ve transandantal ben'in bir kapasite olarak kavrandığı eleştirel felsefenin empirik içeriğini sağlayan bir niteliğe sahiptir.

Bu empirik içeriği sağlamak adına Kant, 18. yüzyıldaki yaygın yaklaşımları dikkate alarak dünya tarihinden, biyografilerden, oyunlardan ve romanlardan ve bilhassa seyyahların notlarından destek almıştır. Öte yandan daha sonra üçüncü kritikte de ayrı bir başlıkta değerlendirilecek olan *teleolojik* bakış açısı, antropolojinin dördüncü halkasını meydana getirmiştir. Bu özellikle ilgili en çarpıcı örnekler türlerin karakterinin neler olduğuna ilişkin bölüme dayanmaktadır. Nitekim her iki eserde de Kant, *yaşayan herhangi bir canlıda amaçsızlığın olamayacağı* görüşünü ortaya koymaktadır.

Teleolojinin doğası ve işleyişi ise, özellikle mental hastalıkların tartışıldığı bölümde etkili bir şekilde yeniden ortaya konulur. Mental hastalık anında, daha belirgin ifadesiyle çılgınlık halinde teleoloji bir yokluk, yoksunluk hali olarak belirmektedir. Başka deyişle duygulanımlar ruhun hastalıklarıdır ve insanda teleolojinin yokluğunun kaynağını ifade ederler.[12] Bu noktada onun halen geleneksel akıl/doğa dikotomisine bağlı kaldığını açıkça görebiliriz. Amaçlardan, yani rasyonaliteden yoksunluk/kesilme hali, ya mental

[12] Kant, I., Anthropology From a Pragmatic Point of View, (translation: Victor Lyle Dowdell), Southern Illinois University Press, (Carbondale & Edwardsville: 1996), 98-103

bir hastalık durumunda ya da kapasitelerin, *Keime*'lerin gelişemediği bir durumda söz konusu olabilir. Ama burada daha da önemli olan nokta, insanın ancak mental bir bozukluk yahut bir gelişmemişlik durumunda amaçlılığından vazgeçebilir oluşudur. Yani ayırt edilmeksizin tüm insanlar, *kendinde bir amaçtır.*

Bir diğer unsur, daha önceden değinildiği üzere *taksonomi*dir. Taksonomi, her ne kadar ayrıştırıcı görünse de Frierson'a göre pragmatik amaçları sunabilen bir tür popüler çalışmayı bireysel insanın gözlemlerine bir geçiş zemini olarak ortaya koyar.[13] O halde bu yoruma göre kültürel farklılıkların doğası, kadın ve erkeklerin yapıları, ülkelerin ve ulusların karakterleri gibi çıkarımlarda karşımıza çıkan şey ilk etapta popüler, yaygın görüşlerdir; ancak Kant bunları birebir kabul etmek üzere değil, bilimsel planda sınamaya tabi tutmak maksadıyla ele almıştır, denilebilir.

Diğer yandan Kant'ın antropoloji derslerinde yer verdiği temsiller meselesine bakıldığında, onun özellikle üçüncü kritikte ele almış olduğu insanın tikel konumlanışı ile otonomisi arasındaki bağa vurguda bulunduğu görülür. Kant *Antropoloji*'de temsillerin insan aklının yalnızca kendinde sınırsız bir güce sahip olduğu anlayışından uzaklaşarak a priori kavramlarla bir bilgi yargısının üretilmesinden ziyade, eyleyen insanın başkalarının bakış açısını dikkate alarak düşünebilmesinden kaynaklı özgür estetik yargıları nasıl ürettiğine yönelmiştir. Ancak bunun anlamı öznenin başka bireyleri bütünüyle taklit etmesi ve onlarla özdeşleşmesi değildir, zira Kant bunu bir otonomi kaybı olarak görür. Bir başka deyişle Kant'ın hem Antropoloji derslerine hem de *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ne konu olan beğeni yargısının tikelliği, öz belirlenimi ve kişinin kendi kendini tayin etme olanağını ve böylece bütün bu toplumsal belirlenimlerden çıkışın imkanını sağlar. Zira beğeni yargısının kaynağı tikelliktedir, toplumsaldan pay almamıştır ve özgürdür. Tikel bir yargı geliştirebilmenin olanağının özellikle beğeni yargısında bir genelliğe açılabiliyor oluşu, hem otonom kararlar verebilmenin imkanı hem de kendi kapasitelerini topluluğun normlarına boyun eğerek değil, bir topluluk duyusu sayesinde özgür bir edimle gerçekleştirmenin dayanağıdır. Ancak bu tür bir yorumlamanın yine onun eserlerindeki bir iç bağıntı fikrinden hareket edildiğinde anlam kazanacağını belirtmek gerekir; gerek kritikler arası bağıntılardan, gerekse onun kozmopolitanizm ve Ebedi Barış üstüne olan görüşlerinin temelinde yer alan otonomi ilkesinden yararlanarak üçüncü kritikteki beğeni yargısını ve temsillerimizin kaynağı meselesini antropoloji derslerinde söylenenler ile birleştirdiğimizde, insandaki *Keime*'lerin herkes için geçerli bir normatif düzen içerisinde devinmediğini, daha ziyade onların, bireysel ve tikel bir potansiyeli otonom bir biçimde geliştirmek ile ilişkili olduğunu görürüz. Bu devinimin kendisi tikel ve duyusal olandan

[13] Frierson, P., "Kant on Mental Disorder Part 2: Philosophical Implications of Kant's Account", *History of Psychiatry*, 20 No: 3 (2009): 290-310, DOI: 10.1177/0957154X08337644

kaynaklanmakta, ancak sonuçta tüm insanlığın içine dahil olacağı bir genelliği tesis edecek bir potansiyele ulaşmaktadır. Bu noktada duyusal olan/rasyonel olan karşıtlığının Kartezyen yorumunu aşabilecek olan da şey de Kant'taki otonomi kavramıdır, diyebiliriz. En tikel ve duyusal yanıyla bile insanın özellikle beğeni yargısında cisimleşen genelliğe bağlanma yetisi, duyusal ya da empirik koşulların içinde bir genişleme, gelişme ve genelleşme potansiyelinin olduğunu gösterir. Bu durumda tikel konumlanmışlıkları ne olursa olsun bireylerin kendi iç potansiyellerini bir genelliğe bağlanma yönünde geliştirebilecekleri açıktır. Buna göre Kant'ın taksonomilerinin yahut cinsiyetçi belirlenimlerinin bir önemi kalmamış gibi görünmektedir; insan türünün bütün üyeleri için geçerli olan bu genele bağlanma fikri, Aydınlanmacı kamusal aklın da temelini teşkil eder ve onun otonomi ilkesinin, eleştirel projesinin temel hatlarını belirlemeye yarayan bir anahtar kavram olduğunu ortaya koyar.

Buradan yola çıkan bazı feminist düşünürler son zamanlarda Kant'ın otonomi ilkesinin kadınların hak taleplerini kapsayacak şekilde genişletilip genişletilemeyeceğini tartışmaya başladılar; feministlerin büyük bir kısmı bu görüşü temelsiz bulurken-örneğin Martha Nussbaum Kant'ın kadınlara yönelik ifadelerini açık bir biçimde mizojini temsili olduğunu belirtmiştir, Carol Pateman kadınların Kantta bir özne değil, olsa olsa bir mülkiyet olabileceğini ifade etmiştir vb.-bazıları da Aydınlanmanın meşhur "aklını kullanma cesareti göster" mottosunu esas alarak bu kavram dahilinde feminist hak taleplerinin ve yeni bir öznellik inşasının zemini olarak Kant felsefesini yeniden mal etmeyi önermişlerdir. Örneğin Marry Shott, Carol Hay gibi düşünürler, Kant'ın kadınlara yönelik söylediklerinin onun periferde kalmış düşünceleri olduğunu ve dahası bunların konjonktürel olarak o dönemde yaygınlık gösteren ifadeler olduğunu belirtmişlerdir. Buna rağmen onlar, yine de Kant'ın kendisinin erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğuna dair bir cinsiyetçi fikre sahip olduğunu ve Kant'ın bir feminist ya da protofeminist olarak görülemeyeceğini kabul etmişlerdir.

Ancak Carol Hay'in de dikkati çektiği üzere burada feministler açısından temel mesele, onun felsefesindeki otonomi kavramının sunduğu imkanlardır. Kant, rasyonel kapasitelerimizin doğal bir bulunuş içerisinde verili olduğunu söylemez, bu kapasitelerin öğrenme ve olgunlaşma yoluyla yavaş yavaş gelişebileceğini öne sürer; yani kapasitelerin gelişimi ancak kazanılmış bir şey olabilir.[14] O halde otonomi zamanla bu rasyonel kapasitelerin gelişimi ile doğru orantılı olarak herkes için kazanılabilecek bir durumdur.

Diğer yandan Kant'ın ödev anlayışı ile onun kadınları hane alanında görmesinden kaynaklanan cinsiyetçiliği arasında kurulan bağıntıya ilişkin olarak da Hay, bu kapasitelerin kullanımı ile birlikte kişinin özgür ve iradi seçimlerinin devreye girebileceğini, yani hane alanından çıkış da dahil olmak

[14] Hay, C., Kantianism, Liberalism and Feminism, Palgrave Macmillan, (London: 2013), 70

üzere rasyonel seçimler çerçevesinde kadınların özne haline gelebileceğini öne sürer. Zaten Kant, ödev fikrini insani ve hayvansal doğa arasında bir ayrım yaparak temellendirmiştir; erkek ve kadın arasında değil. Kuşkusuz Kant'ın zihnindeki insanın beyaz batılı erkek ve onun değer dünyası olduğu aşikardır ancak unutmayalım ki Kant, irade ve özgürlüğü fenomenal alanda ve ona ilişkin çözümlemelerde değil, noumenal alanda tesis etmek istemektedir. Bu nedenle özgürlüğün noumenal koşulu, bizi birbirimizle eşitleyecek bir düşünümün zemini olabilir. O halde diyebiliriz ki *Keime*'lerin gelişimi doğal eğilimlerimize, *Naturanlagen*'a yönelik bir tutum almakla ilişkilidir. Kant'ın çağında kadınların bu tutumu nasıl alacağı/alabileceği ve dahası Kant'ın zihnindeki cinsiyet kategorilerinin hiyerarşisi nedeniyle bunun ne kadar ikna edici olduğu epey belirsiz olsa da en azından bugün haklarda eşitliğin kapasitelerde eşitlik (yahut daha doğru bir ifadeyle denklik) fikrini benimsemekle mümkün olacağı açıktır.

Diğer yandan onun ahlak felsefesi açısından bakıldığında da kategorik imperatifin maksimleri, içimizdeki bu doğal yetenekleri tüm insanlık ailesine ve kozmopolitan amaçlara açabileceğimiz bir zemini teşkil etmektedir; insanlığın amaç olarak görüldüğü bir sistemde kadınlar kendi moral yükümlülüklerinin farkındalığı ile saygı ve eşitlik talebinde bulunabilirler. Kantçı çerçevenin, feminist taleplerin tümü için kullanışlı bir zemin olamasa da liberal feminizmin temel taleplerini sürdürmede ve geleneksel kadın/erkek, akıl/doğa, batılı/oryantal halklar gibi dikotomik ayrımları aşındırmada; herkesin kendi içinde sahip olduğu *Keime*'lerin, potansiyellerin ve kapasitelerin gelişimini sağlayacak bir ortam tesis edildiği takdirde, kendisini daha da genişletmede ve bu ikilikleri aşmada belli bir gücünün olduğu söylenebilir. Potansiyellerin gelişimindeki farklılıklar, çoğulcu bir politik anlayışın geliştirilmesine dönük bir yorumla tamamlanabilir. *Keime*'lerimizin farklı oluşu eğer kendi tikel deneyimlerimizi evrensel ve determinist bir gelişim çizgisi içerisinde eritmek dışında bir seçeneği sunacak yeni bir anlam ve değer örüntüsünü kuracak ise, bu aynı zamanda Kant'a yöneltilen içi boş bir insanlık fikrinin yeniden ele alınması –ama bu defa elbette ki Onsekizinci yüzyılın yerleşik kategorilerinden ve önyargılarından arınmış bir biçimde-ve bu fikrin içinin yeni tikel talep ve deneyimler ile doldurulması sayesinde olacaktır. Sonuçta Aydınlanmacı liberal feminizmin tüm sınırlılıklarına rağmen gerçekleştirmeye çalıştığı şey de benzer bir noktadan hareketle kadınların kendi otonomilerini kendi deneyimleri içerisinden kurmalarına dönük bir çağrıdır. Buradaki temel referans ise kadınları ve ötekileri hiçbir zaman kapsamayan insanlık idesinin yeniden düşünülmesi ve kapsamının genişletilmesidir. Herkesi kapsayıcı hale gelmesi gereken doğal hakların bir referans noktası olarak alınması, tarihin belirli, sınırlı ve ayrıcalıklandırılmış bir kesimine verilmiş olan hakların, toplumun geneline hitap edecek bir biçimde ve yeni bir rasyonalite anlayışı içerisinde yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu taleplerin tüm kusurlu ve eksik yanlarına rağmen Kant felsefesinin temel talepleriyle örtüştüğünü söyleyebiliriz. Kant insanlığı tikel bir insan idesine değil, genelliğinde insanlık idesine ya da genellik içerisinde tasarlanmış insana bağlı olarak düşündüğünden; bu genellik fikrinin verdiği imkanla birlikte onun bu taksonomiler yoluyla ayrıştırdığı insan topluluklarını ve farklı cinsiyet yönelimlerini biraraya getirebilecek yeni bir okuma gerçekleştirilebilir. Eğer onun 3. Kritikte yaptığı analojiden yola çıkacak olursak, tıpkı doğanın kendi amaçlılığına sahip olması gibi, insanı belirleyen temel niteliklerden birinin onun amaçsız bir amaçlılığa, yani amaç idesinin kendisine sahip olması olduğunu; ve yine *Antropoloji*'deki ifadelerinden hareketle insana dışsal olarak dayatılan amaçların onu köleleştirerek bu amaçlarla çeliştiğini, dolayısıyla amaçlar varlığı olarak görmediğimiz her bireyin onun eleştirel teorisinin yapıtaşlarını aşındıracağını ve bu yüzden "genelliğinde insanı" bugün yeniden tanımlamamız gerektiğini iddia edebiliriz. Nitekim Kant, bu derslerde tıpkı nezaket kurallarına dayalı olarak kullanılan majesteleri, haşmetmeap, ekselansları ve hatta Almanca'da saygı ifadesi olarak tekil bir sen yerine kullanılan siz sözcüğünü (Sie) eleştirirken olduğu gibi, insanı araçsallaştıran herşeyi moral olanın dışına atmaktadır. Bu hitabet sözcükleri bile saygıyı ve nezaketi değil, insanlığa saygısızlığı ve onun kendinden bir amaç olan doğasına dair bir ihlali dile getirmekte, yani onu bir başka insan varlığı karşısında köleleştirmektedir. Bu nedenle Kant, otonominin ancak insanların hem kendilerini hem de başkalarını amaç olarak görebilecekleri bir zeminde söz konusu olabileceğini, öbür türlü köleliğin söz konusu olacağını belirtmektedir. Elbette ki Kant'ın bunları söylerken bu fikirlerini Avrupa halklarının köleleştirdiği topluluklara yahut kadınlara dair bir düşünüme transfer etmiş olabileceğini kast etmiyoruz; ancak onun düşüncesinin temelinde yer alan bu fikirlerin ve özellikle otonomi kavrayışının, günümüz sorunlarına yönelik pratik çözümler söz konusu olduğunda elverişli bir temel sağlayabileceği fikrini dikkate almamız gerektiğini ifade etmek istiyoruz. Bunu ifade ederken elbette ki onun pratik felsefesinde somutlaşan bazı imkanlardan da yararlanmaktayız.

Kant'ın özellikle hukuk öğretisindeki hak doktrininde bu düşüncenin somut karşılığı olabilecek bir zemini görürüz. Kant'ın değeri içsel özgürlüğü sağlayan, hakkı ise dışsal özgürlüğü sağlayan bir şey olarak görmesi ve değer ve hak kavramlarının ayrımına önem vermesi, yine onun otonomi kavrayışı ile ilgilidir. Bu durumda otonomi eş zamanlı bir özyönetim ilkesini gerektirmektedir: Değer yoluyla iç yönetim ve hak yoluyla dışsal yönetim aynı anda işler durumda olmalıdır. Böylece özgürlük salt moral değerlerle sağlanabilen içsel bir mesele olarak kalmayıp, hukuksal talepler yoluyla kamusal alanda anlam kazanan politik bir pratik olarak anlam kazanacaktır. Bu durumda otonom bireylerin salt kendi özgürleşimlerini değil, bütün bir yurttaşlar topluluğunun özgürleşimini sağlayacak bir kamusallık deneyimine sa-

hip olmaları gerekmektedir. Buradan hareketle tarihsel olarak ana akım felsefe geleneği içerisinde erkeğin bir tamamlayıcısı, karşıtı veya olumsuzlaması olarak görülen kadının, Kantçı çerçevenin sınırlarını açarak genişletmesi, Kant'ı belli noktalarda deforme etmek pahasına da olsa meşru bir talep olacaktır. Tarih, filozofların kendi araçlarını hiç de niyet etmedikleri bir alana taşımak ve yeniden okumak için bize yeteri derecede meşru bir zemin sunmaktadır. Bu yüzden otonomi kavramının ve moral sorumluluk ilkesinin feminist taleplerle yeniden ilişkiye sokularak düşünülmesini anlamlı ve önemli buluyorum.

Kaynakça

Bernasconi, Robert. Irk Kavramını Kim İcat Etti? Der. Zeynep Direk, İstanbul: Metis Yayınları , 1999.

Hay, Carol. Kantianism, Liberalism and Feminism, London: Palgrave Macmillan, 2013.

Eze, Emmanuel Chukwudi. "The Color of Reason: The Idea of 'Race' in Kant's Anthropology", Anthropology and The German Enlightenment, Perspectives on Humanity, Ed: Katherine M. London and Toronto: Faull Bucknell University Press, 1995.

Frierson, Patrick. Freedom and Anthropology in Kant's Moral Philosophy; Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Frierson, Patrick. "Kant on Mental Disorder Part 2: Philosophical Implications of Kant's Account", *History of Psychiatry*, Vol. 20 No: 3 2009, DOI: 10.1177/0957154X08337644.

Kant, Immanuel. Anthropology from a Pragmatic Point of View, Translated: Robert B. Louden, New York :Cambridge University Press, 2006

Kant, Immanuel. Anthropology From a Pragmatic Point of View, Translation: Victor Lyle Dowdell, Carbondale & Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1996.

Louden, Robert. "Cosmopolitical Unity: The Final Destiny of the Human Species", *Kant Lectures on Anthropology*, ed: Alix Cohen, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Stark, Werner. "Kant's Lectures on Anthropology: Some Orienting Remarks", Cohen, A., (ed), *Kant's Lectures on Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Wood, Allen (ed), *Kant's Lectures on Anthropology*, New York: Cambridge University Press, 2012.

Wilson, Catherine. "Kant on Civilisation, Culture and Moralisation", *Kant's Lectures on Anthropology*, Cohen, Alix, (ed), Cambridge: Cambridge University Press, 2014.